

Фундаментальні дослідження

Сергій БОЛТІВЕЦЬ
**КСЕНОМАНІЯ У ШТАХ КСЕНОФОБІЇ:
ЗАЛЯКУВАННЯ ЗАРАДИ ЧУЖИНСЬКОГО
ПАНУВАННЯ**Sergii BOLTIVETS
**XENOMANIA IN THE GUISE OF XENOPHOBIA:
INTIMIDATION FOR THE SAKE OF FOREIGN DOMINATION**DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.026>

УДК: 159.97

«XENOMANIA»

Серед чужомовних запозичень, якими подібно до інвалідних протезів за відсутності певних органів користується українська людина, відсутня *ксеноманія*, хоча підхоплена і нав'язливо імплантовувана *ксенофобія* активно запроваджується до загальносуспільної свідомості українців. І справді, українців сторіччями відваджують від чужобоязні, привчають до сприйняття чужого за своє і, більше того, до настановленого сприйняття чужого як уже за цим визначенням завжди і у всіх випадках кращого за своє, щоб потім звинувачувати у крадіжках чужої інтелектуальної власності і чи не вродженій нездатності до творення власного, гідного до використання іншими народами. У результаті чи не наймасовішим упередженням стала упевнена переконаність, що українська мова виключно запозичує чужі слова і поняття, бо без цього нездатна до повноцінного функціонування – творення власних лексичних форм відображення постійно змінюваного світу. Найпростішим способом пониження співрозмовника стало застосування невідомих йому одиниць чужомовної лексики для демонстрації власної зверхності і цим самим для утвердження переваги чужого над своїм.

Відзначимо, що терпимість до такого різновиду зверхності формувалась століттями колонізації України загарбниками різного етнічного походження, об'єднаних спільною ненавистю до завойованих, що мали збірні назви власних гібридних утворень спочатку як «монголо-татари», пізніше – «московити», «руськіє», «советськіє», «россияне». Для психологічного знищення колонізованих підходили будь-які мовні одиниці будь-яких мов, крім приниженої мови завойованого народу. Головним у цьому психологічному приниженні є те, що зверхник використовує незрозумілі аборигенам мовні конструкції, сплутуючи і дезорганізуючи їхню свідомість. Якщо донедавна мовна вищість в Україні належала «першій серед рівних» російській мові, то нині значна частина її носіїв перехоплює колоніальну ініціативу в застосуванні англійської та будь-якої іншої як з позицій впливовості у світі, тобто прибудови зверху, так і шляхом збереження стрімко скорочуваного ареалу вживання російської мови як скривдженої, себто прибудови знизу, аби лишень не української.

ВТОРИННЕ ЗАСТУПАЄ ПЕРВИННЕ

Показниками пониженості є вторинні порівняння чужого зі своїм, або свого з чужим,

в якому своє поглинається іншим, що йому надано еталонної значущості. Таким способом намагались пристосуватись до тогочасного стандарту «всесвітньої мудрості» професура Києво-Могилянської академії XVIII-го століття, привласнюючи собі вторинну славу давньогрецьких мислителів метафорою «Київські Афіни». Стежиною такого ж пристосуванства рушили місцеві комуністичні колаборанти при ритті каналів на лівобережжі Києва у середині XX-го століття, назвавши Русанівку «Київською Венецією», а на початку XXI-го століття в Києві з'являється вже «Манхеттен» у зменшеній копії трьох хмарочосів, якими знижено архітектурну виразність і психологічну значущість Палацу урочистих подій.

Нині складно, а інколи й неможливо, по-іменно встановити авторів вторинності свого стосовно чужого, хоч цим навіть пишався Михайло Слабошпицький, називаючи книгу «Гомери України». Нагадаємо принагідно, що пісенник давньогрецьких завойовників уславлював власних, а не чужих героїв, які рушали за здобиччю – «за золотим руном» – у невідому їм країну тонкорунних овець, якою на той час була і славилась Україна. «Скілла і Харібда» – це ревучі пороги Дніпра, які настільки лякали давньогрецьких завойовників давньої України, що через їхні оповіді потрапили до Гомерових строф. Запитаємо: чи озброєні давньогрецькі войовники несли із собою в давню Україну мир? Чи з радістю на них очікували наші прапрапращури, на яких чекала процедура експропріації вичинених їхніми золотими руками «золотих рун»? Певно, марно проганяли вони непроханих освоювачів чужого з рідної землі, якщо жах завойовників на тисячоліття запам'ятався усім чужинцям в образах Скілли і Харібди. Подібного вторинного порівняння зазнав і геній Григорія Сковороди, чия неповторність думки було гібридизовано назвиськом «українського Сократа». Виникає питання: як би поставився до цього сам Григорій Сковорода?

Для вираження сказаного, поставимо себе на місце порівнюваних. При цьому чим невизначенішим і невиразнішим у власному самосприйманні і самоусвідомленні є Я-образ і Я-концепція особи, тим більшою буде терпимість до накидання зовнішнього образу, а отже й до насильства зовнішнього над внутрішнім. У результаті процеси їхнього внутрішнього дозрівання набувають тих зовнішніх форм, які залишають можливості стати прийнятними

у певному мікросоціальному і загальносоціальному континуумі. Зовнішнє заповнює лакуну внутрішнього й у такий спосіб цивілізація отримує стандартизовану й відтак *вторинну особистість*, штамповану у своєму внутрішньому на конвеєрі зовнішньої експансії психологічного впливу, якими були і є особини тоталітарних утворень, таких як колишній Третій Райх, СРСР, нинішня РФ і РБ та подібні до них.

ЧУЖОЛЮБСТВО І ЧУЖОВАБА

Ксеноманії як потягу до заповнення вакууму самоусвідомлення личить український відповідник *чужолобства*, втіленого у нестримному вабленні не своїм, а чужим – *чужовабленні* або лаконічніше – *чужовабі*. Атрофія творення власного потребує привласнення не свого, необхідного для збереження зовнішньої подібності власного Я-образу і його функціонування. Названий психологічний вимір ґрунтується на енергетичному обміні, що забезпечує баланс енергії в організмі людини, порушення котрого, як відзначає видатний український психіатр Йосип Поліщук, має загальне значення для розуміння основних закономірностей патологічних процесів: «Вивчення порушень у балансі енергії має найбільш близьке відношення до так званих адаптивних, або пристосувальних, реакцій, в основі яких перебуває, насамперед, вироблення і використання організмом енергії, бо реактивність будь-якої системи неможлива без забезпечення її необхідною енергетичною базою» [1, с. 104]. Для докладнішого розгляду багатовимірності підходів до визначення зазначеного потягу, на наш погляд, потрібно обґрунтувати основний спектр сучасного розуміння досліджуваного явища у теперішньому суспільному обміні інформацією з окресленого питання.

Так, сайт «Wikiwand», що позиціонує себе як «From Wikipedia, the free encyclopedia», серед статей із психології наводить таке визначення *ксенофільії*: «Ксенофілія (дав.-гр. *ξενοφιλία*, від дав.-гр. *ξένος* – чужий, гість та дав.-гр. *φιλία*, любов, схильність) – психологічне поняття, що означає любов і схильність до невідомих речей і людей, невипробуваних відчуттів. Протилежне до ксенофобії. Може мати також сексуальне трактування – схильність до незвичних сексуальних партнерів (зокрема, іншої раси чи раніше невідомих), незвичайних місць заняття сексом, до різних парафілій і т. д.» [2]. Наведене тлумачення фокусується на розумін-

ні філії чуттєвості та її втіленні у сексуальності, що значною мірою відображає жіночість авторського психотипу так само, як і подвійне визначення чоловічого роду з допомогою поняття партнерства без вживанням фемінітиву, так і тим, що партнер залишився невідомим, а не невідомою. Цим самим тлумачення звужується тільки до одного з можливих, але не основних значень, як це характерно для світовідчуття юної особи, для якої поза сексуальністю дійсність не сприймається як така, що має здатність існувати.

Натомість сайт «Психологіс. Енциклопедія практичної психології» з лексичними помилками копіює визначення ксенофілії попереднього наведеного нами сайту буквально так: «Ксенофілія (від чужої, гість і любов, схильність) – психологічне поняття, що означає любов і схильність до невідомих речам і людям, невипробуваних відчуттями. Протилежне ксенофобії. Може мати також сексуальне трактування – схильність до незвичних сексуальних партнерів (зокрема, іншої раси чи раніше абсолютно незнайомих), незвичних місць заняття сексом, до парафілій різного роду і т. д.». Отож поняття інтерпретується вже не з точки зору сексуальності, а з позицій російської комуністичної доктрини у її інкримінації органами НКВС-МГБ-КДБ колишнього СРСР потенційним «ворогам народу»: «У багатьох націоналістів слово трактується вже кілька: як любов до всього іноземного, до іноземців, сприйняття чужого (іншокультурного) як кращого, ніж своє власне. У Юрія Крижанича (XVII століття) в суспільно-політичному сенсі вживаються грецький термін «ксеноманія» і його слов'янський еквівалент «чужебесія». З погляду багатьох націоналістів, зрозуміла таким чином ксенофілія є відмінною рисою симпатиків мультикультуралізму і захисників прав людини «на шкоду інтересам нації [3]. Як видно з наведених тлумачень, сайт «Психологіс...» під виглядом психологічного знання поганою українською мовою здійснює російську комуністичну пропаганду, закликаючи до чужелюбства і навіюючи чужевабу, обсяг якої становить «9234 статей» та «1042 вибраних із них» [Там само].

Російське репресивне мислення не змінилось із часу засудження і заслання видатного хорватського релігійного і політичного діяча, просвітника, священика, історика, мислителя, мовознавця й ученого-енциклопедиста Юрія Крижанича (1618-1683), який у 1660 році був

засланий до Сибіру за його думки про московське православ'я. І це зобов'язує нас навести його основні визначення ксеноманії як *чужесказу* (*чужебісся*), висловлені у трактаті «Політика» («Політичні думи, Розмови про панування», «Politika, Razgovory ob vladatel'stvu», 1663 – 1666): «Розділ 12. Про чужесказ (чужебісся).

1. Ксеноманія – по-грецьки, [а] по-нашому – чужесказ (чужебісся) – це скажена любов до чужих речей і народів, надмірне, скажене довір'я до чужоземців. Це смертоносна чума (чи пошесть) заразила весь наш народ. Адже не злічити збитків і ганьби, які весь наш народ (до Дунаю і за Дунаєм) терпів і терпить через чужесказ (чужебісся). Тобто [через те], що ми занадто довірливі до чужоземців і з ними братаємось і сватаємось, і дозволяємо їм у нашій країні робити те, що вони хочуть. Всі біди, які ми терпимо, випливають саме з того, що ми занадто багато спілкуємось із чужоземцями і занадто багато їм довіряємо.

2. Чужоземне красномовство, краса, спритність, розпеченість, люб'язність, розкішне життя і розкішні товари, неначе якість звідники, позбавляють нас розуму. Своїм гострим розумом, ученістю, хитрістю, неперевершеною лестивістю, грубіянством і порочністю вони перетворюють нас на дурнів, і ваблять, і спрямовують, куди хочуть. Їхня жадібність, неситимість вимагають у нас [наше добро], грабують нас, руйнують. Їх нещирість і таємна, вічна невагомна отруйність і підступність б'ють нас, шкодять нам, ставлять нас у відчайдушне становище. Їхня бісівська зарозумілість принижує, ображає, ганьбить, насміхається, обплывує нас і виставляє на ганьбу всім народам» [4].

Вочевидь Ю. Крижанич докладно і точно визначає зміст *насамперед психологічних небезпек знецінення власного*, а з ним і самого себе, шляхом вивіщення чужого, не створеного власними зусиллями, власною працею і власним розумом.

РЕМІНІСЦЕНЦІЇ УСВІДОМЛЕННЯ

У психології ремінісценцією є повніше і точніше відтворення збереженого в пам'яті порівняно із початково сприйнятим. Оглядаючи фіксації сприймання чужого у його давньогрецькій етимології, відзначаємо, що словник чужоземних слів, знайдений нами без обкладинки і будь-яких вихідних даних, що

його, можливо, готували до знищення, але цей намір не був здійснений повністю, виданий, на нашу думку, наприкінці XIX століття, містить ціле словникове гніздо, присвячене ч у ж а ц т в у. Це свідчить про значну затримку цілісного самоусвідомлення нашої нації, спричинену зліквідуванням категорій, понять і термінів шляхом їх вилучення зі словникового обігу: *немає слова – немає проблеми і далі – немає засобу її усвідомлення*.

Що ж було вилучено у зібраннях лексичних засобів пізнішого часу, зокрема XX століття? Наводимо самовипробування для кожного читача із пропозицією відповісти самому собі на питання: чи знайомі ви з такими запозиченими іншомовними словами, чи зустрічаєте їх уперше?

«Ксенографія, грецьк., від *xenos*, чужий, і *grapho*, пишу. Знання іноземних мов.

Ксенократія, грецьк., від *xenos*, чужий, і *krateo*, паную. Влада або панування чужинців.

Ксеноманія, грецьк., від *xenos*, чужий, і *mania*, пристрасть. Пристрасть або прихильність до іноземного.

Ксеноман; етимологія попереднього слова. Любитель усього чужоземного.

Ксеноорфіка, гр. інструмент, винайдений Релігом, з клавішами і смичком.

Ксеногафій, гр., від *xenos*, чужий, і *taphos*, труна. Місце поховання іноземців» [5, с. 245].

Більш як через століття «Великий тлумачний словник сучасної української мови» фіксує низку запозичень з давньогрецької мови вже без посилань на їхнє походження, які більшою мірою належать до термінів, ніж загальноживаної лексики. Разом з цим жодне із наведених понять не співпадає із засобами мислення кінця XIX століття, які ми навели раніше. Серед термінів, потребу в яких явив собою розвиток наукових знань, для позначення невластивого для другої основи складних слів продовжує використовуватись давньогрецька основа *xenos*: **«ксенії**, -ій, *мн.* Насіння або плоди, що відрізняються від іншого насіння або плодів тієї ж рослини забарвленням, формою, розміром та іншими ознаками. **Ксенобіотики**, -ів, *мн.* (одн. **ксенобіотик**, -а, *ч.*). Речовини промислового виробництва (відходи, забруднення, ліки, пестициди і т. ін.), що шкідливо впливають на організм і викликають порушення його діяльності. **Ксеногенний**, -а, -е. 1. Зумовлений

наявністю чужорідного¹ тіла. 2. Такий, що походить від тварини іншого виду. **Ксеноглософілія**, -ї, *ж.* Тенденція вживати непотрібні слова, які є незвичайними або мають іншомовне походження. **Ксенолалія**, -ї, *ж.* Порушення мовлення, що характеризується зміною структури звуків мови, внаслідок чого вона стає схожою на іноземну. **Ксенопаразити**, -ів, *мн.* Паразити, що живуть в організмі невластивого їм носія. **Ксенорексія**, -ї, *ж.* Патологічний стан, який характеризується постійним ковтанням нехарчових предметів. **Ксенофілія**, -ї, *ж.* Ірраціональна любов до чужого, незвичайного. **Ксенофоб**, -а, *ч.* Той, хто страждає на ксенофобію. **Ксенофобія**, -ї, *ж.* 1. *мед.* Хворобливий стан, що проявляється в нав'язливому страху перед незнайомими людьми. 2. Ненависть до чого-небудь незнайомого, чужого. 3. Ворожість або страх по відношенню до іноземців. **Ксенофобка**, -и. Жін. до **ксенофоб**. **Ксенофобний**, -а, -е. Стос. до ксенофобії. **Ксенофобський**, -а, -е. Стос. до ксенофобів [6, с. 593]. Для нас очевидно, що в усіх наведених випадках давньогрецька основа *xenos* у складних словах позначає невластиву субстанцію, на яку вказує наступна основа складного слова, а отже в будь-якому випадку вживається з метою протиставлення, привернення уваги до небезпеки, порушення, невідповідності, патологічного стану.

Факт залишається фактом: чуже заперечує рідне, і тому становить загрозу його існуванню. У цьому розумінні психологічною реакцією мав би справді бути не страх і не його хвороблива нав'язливість у формі фобії, а навпаки – *стійкість*, у латинському запозиченні – *резистентність*, тобто від лат. *resisto*: зупинитися, робити зупинку, знову ставати на ноги, протистояти, протидіяти, витримувати натиск. Українською мовою це явище маємо підстави позначити у формі утвореного нами складного слова – *чужостійкість*, а для латинян перекласти як *ксенорезистентність* – *xenoresistentens*. Перед нами – незвичність ситуації внесення змін до латинського позначення й відтак утворення нового латинського поняття, яке закономірно проникатиме і привласнюватиметься узалежненими від латини мовами, насамперед англійською, французькою, італійською та ін.

Серед читачів в Україні може виникнути запитання про те, чи маємо ми право, повно-

¹ Ми сумніваємось у належності слова «чужорідний» до лексики української мови. Оскільки у сприйманні української людини «чужий» явно не «рідний», а «рідний» – не «чужий».

важення, можливості вносити зміни до інших мов, зокрема тих, які багато століть запроваджували свої лексеми до української мови? Наша відповідь полягає в тому, що кожна людина нашої планети є творцем власної неповторності і ніхто не ладен позбавити її цього природного права збагачувати власною індивідуальністю світову скарбницю лексичного та будь-якого іншого різноманіття, яке й визначає сенс будь-якого життя. З цього погляду, майже цілком недослідженою і неусвідомлюваною є сфера запозичень українських лексем іншими мовами світу. У зв'язку з невивченістю цієї важливої лексично-психологічної сфери при кожному зіткненні з міжмовною омонімією в україномовної людини виникає хибне враження, що лише українська мова є вимушеною позичальницею відсутніх у неї лексем з інших мов. Однак насправді дуже часто йдеться про повернення давніх запозичень з української, походження яких загубилось і тому призабулось через багатостолітній колоніальний статус України, позбавленої можливості повномірно розвивати свою мову в усіх сферах життя.

До прикладу, запозичення латинською мовою з давньогрецької основи *xenos*: згадаємо щонайперше про позитивну, дружлюбну емоційну атмосферу, яка визначала таке слововживання. Про усталений звичай підготовки такої дружлюбної атмосфери свідчать запозичені латинською мовою давньогрецькі слова – **ксеній (xenium)** як подарунок для гостя, а пізніше – подарунок або дар для будь-кого, не тільки для гостя, та **ксенодохей (xenodocheum)** – буквально, гостьовий дім, притулок для мандрівників і шпиталь.

РІВНОВАГА СТАВЛЕНЬ

Психогієна людини і суспільства визначає рівновагу взаємних ставлень, при порушенні яких виникають дисфункції, дисгармонії і, як наслідок, патології функціонування. Дисфункція, що сформувалася під впливом несприятливих обставин, призводить до дисгармонії насамперед у сприйманні власного Я-образу соціумом в цілому і людиною самої себе в ньому, яка повно узалежнена від настановленої суспільної самооцінки. Ми-образ кожної здержавленої нації визначається непорушними символами її державності, до яких належить герб, гімн, прапор та енциклопедія кожного державного народу.

Окремо підкреслимо, що *енциклопедія кожної нації* містить у собі ковітальне уявлення про себе. При цьому, як слушно зауважує А.В Фурман, «*Ми-концепція не є сумою Я-концепцій окремих осіб, а становить якісно нову інтегральну цілісність уявлень, ставлень, установок та інше про колективну (не індивідуальну) самосвідомість окремих груп чи групи, що здебільшого належить, наприклад, до національної самосвідомості*» (цит. за [7, с. 47]). Яким же є це Ми-ковітальне уявлення української нації в дихотомії між ксеноманією і ксенофобією?

Основна сучасна національна енциклопедія українського народу – «**Енциклопедія Сучасної України**» – визначає власну місію як джерело об'єктивних довідкових знань про історичні надбання українського народу і теперішній стан України, всі сфери ковітальної буттєвості країни – від географічного положення, природи, історії, політичного устрою, економіки, промисловості, науки, культури, мистецтва, літератури, спорту й молодіжної субкультури до різноманітних явищ, процесів, понять від початку ХХ століття до наших днів. Здавалося б, національна енциклопедія українського народу забезпечує першоумови для того, щоб позбутися радянських ідеологем і міфів, однак поняття «ксенофобія» в ній представлено, а «ксеноманія» – відсутнє. Більше того, ксенофобія трактується як «поняття, що позначає нетерпимість, ворожість, ненависть, презирство до когось або чогось чужого, незнайомого, незвичного, а також нав'язливий страх стосовно незнайомих осіб. У соціальному сенсі його трактують переважно як нетерпимість, ненависть, а не як страх. Залежно від об'єкта, на який вона спрямована, ксенофобію поділяють на расову, етнічну, релігійну і стосовно груп, що відрізняються за соціальними, культурними, матеріальними чи фізичними ознаками. Останній вид охоплює широке коло соціальних фобій, зокрема мігрантофобію. Близькими, але дещо відмінними за значенням є поняття «расизм», «шовінізм», «націоналізм» [8, с. 601].

Отож декларування намірів «позбутись радянських ідеологем і міфів» аж ніяк не позбавляє їх у сучасній національній енциклопедії українського народу, яка вже у цьому найвищому статусі продовжує радянську боротьбу проти українського націоналізму, ставлячи його в один ряд з шовінізмом, расизмом і прирівнюючи до ксенофобії з неконкретною

обмовкою певної «відмінності за значенням», яка проте не називається й тому залишається у свідомості читача незначною настільки, що її неможливо взяти до уваги, тим більше, що не назване у людській свідомості не існує. Наведена еквівалентність ксенофобії, расизму, шовінізму і націоналізму набуває позірною оновлення власної наукової об'єктивності, зберігаючи при цьому незмінною шкідливу радянську ідеологему. Це дає підстави для подальших обґрунтувань *гібридного образу* ксенофобії, расизму, шовінізму і націоналізму у соціологічній літературі (Паніотто В. Динаміка ксенофобії в Україні. 1994 – 2002. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2003. № 3, Кобзін Д.О. та ін. Ксенофобія в контексті поліетнічності українського суспільства. *Результати соціологічного дослідження*. Харків, 2008.) [8, с. 601]. Як бачимо, боротьба КДБ колишнього СРСР проти українського націоналізму з розпадом Радянського Союзу набуває наукоподібних форм нового ярлика «динаміки ксенофобії в Україні» та ксенофобії в «поліетнічному українському суспільстві», немовби український народ складається з українців різних національностей, і це при тому, що юридично національність сьогодні не знаходить відображення у паспортах громадян України.

Порушення рівноваги у ставленнях членів одного суспільства зумовлює заподіяння психічної шкоди, визначеної в чинному законодавстві України як *моральна шкода*. Це втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі, які можуть полягати у приниженні честі, гідності, престижу чи ділової репутації, моральних переживаннях, у порушенні нормальних соціальних зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з навколишніми людьми, при настанні інших негативних наслідків. Безпідставні підозріння і звинувачення «поліетнічного українського суспільства», яке насправді є *моноетнічним*, у ксенофобії виявляється засобом цілеспрямованого порушення рівноваги стосунків у ньому шляхом масованого заподіяння йому психічної шкоди, що полягає у виникненні моральних страждань українців через нав'язування їм сфальсифікованих провин.

КСЕНОМАНІЯ У ПОШУКАХ КСЕНОФОБІЇ

Психічний стан будь-якої людини, яким є відчуття страху, використовується ксеноманією у галузі політології, що трансформувалась в Україні після розпаду СРСР і тимчасової заборони Комуністичної партії Радянського Союзу шляхом перейменування кафедр наукового комунізму на кафедри політології. Змінилась назва кафедр і сфера знань осіб, які її представляють, але не змінилось стійке настановлення на пошук найбільш значущих чужоземних впливів для їхнього запровадження в Україні, їх абсолютизації та нехтування реальною системою шанобливих і лагідних ставлень у сучасному українському суспільстві до будь-якої людини. Фактом є фінансування ксеноманійного пошуку страхів українських громадян у формі ксенофобій за кошти, скажімо, Державного департаменту США, Бюро демократії, прав людини та праці Європейського союзу.

За фінансування «Open Society Institute»² та участі Міністерства внутрішніх справ України у 2008 році Харківському інституту соціальних досліджень було замовлено соціологічне дослідження «Ксенофобія в контексті поліетнічності українського суспільства», що «розглядає форми та суб'єктів ксенофобії, які існують в сучасній Україні, та надає пропозиції щодо розвитку толерантності в суспільстві та найважливіших державних інститутах» [9]. Головний висновок цього дослідження, здійсненого під егідою тоді ще міліцейського керівництва, такий: «Іманентно властива певній частині населення України етнофобія останнім часом усе більше набуває рис міжнаціональної ненависті. Цьому свідчать як офіційна статистика, так і почуття страху за своє життя і життя своїх земляків у багатьох іноземців в Україні. Разом з підвищенням частоти випадків насильства, вони відзначають їхню систематичність та організований характер. Поруч із випадками фізичних розправ, іноземці страждають і від постійного психологічного тиску». В подальших висновках міліцейські дослідники вимушено визнають, що визначальною проблемою є к о р у п ц і я, яка постійним об'єктом вимагань визначає іноземців тих країн, з яких людину

² Open Society Institute – Інститут відкритого суспільства, створений у 1993 році інвестором і філантропом Джорджем Соросом для підтримки своїх фондів у Центральній та Східній Європі (*примітка С. Болтівець*).

безкарно може обікрати «міліція, міграційні служби, установи системи освіти та охорони здоров'я» [Там само]. Міліція і тут знайшла спосіб обікрати Джорджа Сороса – і його фінансування собі забрали, і винуватих за «зростання числа випадків расової дискримінації» призначили в образі «офіційних органів» та «ЗМІ», поставивши брудну пляму расових ксенофобів на сприйманні терплячих до всього українців у всьому світі.

На цьому звинувачення українців у ксенофобії не припиняються, а розгортаються бурхливою річкою фінансування, яке називається «за підтримки Державного департаменту США, Бюро демократії, прав людини та праці». Так, за цієї фінансової підтримки за редакцією А.О. Галая вийшов друком навчальний посібник «Практичне право: на попередження ксенофобії» [10], що рекомендований МОН України. Він вміщує навчальну програму, «що розкриває головні положення протидії ксенофобії в Україні, алгоритми діяльності приймальні з надання юридичних і психологічних консультацій для потерпілих від ксенофобії» [Там само, с. 199]. Проте прикро те, що ксенофобія в Україні змальовується перед українськими студентами в усіх наведених трьох модулях штампами, характерними для комуністичної пропаганди; «Ксенофобія як негативне суспільне явище» (отож, позитивним явищем є ксеноманія!), «Толерантність у повсякденному житті» (отже, українські студенти готуються стерпіти будь-що!), «Ксенофобія – крок до насильства» (відтак, боятися означає битися!) і тому подібне.

У щедрому фінансуванні не відстає і Європейський Союз. У рамках реалізації за підтримки Програми Європейського Союзу ERASMUS+ 573861-EPP-1-2016-1-EE-EPPKA2-SBHE-JP «European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova» – HRLAW автор А.А. Гринчак написала навчальний посібник «Протидія расизму, ксенофобії та екстремізму», в якому нав'язує таке політичне визначення: «Ксенофобія (від грец. *xenos* – чужий, *fobos* – страх) – нав'язливий страх перед незнайомими особами. В політології використовується для позначення недовіри і страху перед представниками інших етносів, національностей, релігій, культур. Ксенофобія і націоналізм дуже близькі «родичі», тому що вони активно підживлюють один одного і фактично є двома сторонами єдиного феномену, котрий породжує екстремізм» [11, с. 15]. Відзначається,

що ця авторська програма призначена для всіх здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії й охоплює узагальнені проблеми теорії та практики протидії ксенофобії, расизму та екстремізму. А це означає, що майбутні українські науковці одержують міждисциплінарне ксеноманічне настановлення на пошук людських страхів, що насправді є їхнім творенням у формі ксенофобії, расизму та екстремізму навіть у реаліях безвиході, якщо їх насправді в українському суспільстві не існує. Фактично психічний стан людського страху безпідставно перетворюється на *політичний інструмент цькування усього українського народу*, а ярликом для масового приниження обираються наукові назви – «політологічних» і «соціологічних» досліджень.

Неупереджену оцінку багатовіковому приниженню з метою подальшого знищення українців наводить Ліна Костенко: «Українці – це нація, що її віками витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого перемішування народів на її території, внаслідок чого відбулася амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу. Образ її спотворювався віками, їй приписувалася мало не генетична тупість, не відмовлялося в мужності, але інкримінувався то націоналізм, то антисемітизм. Велике диво, що ця нація на сьогодні ще є, вона давно вже могла б знівлюватися й зникнути. Фактично це раритетна нація, самотня на власній землі у своєму великому соціумі, а ще самотніша в універсумі людства. Фантом Європи, що лише під кінець століття почав набувати для світу реальних рис. Вона чекає своїх філософів, істориків, соціологів, генетиків, письменників, митців. Неврастеніків просять не турбуватися» [12, с. 15]. Іронія Ліни Костенко про «неврастеніків» якраз стосується іноземних страхів перед українцями, яких віками знищували фізично і психологічно. Ці невротичні страхи викривають *комплекс провини невтручання* перед лицем знищення європейського народу серед інших європейських народів упродовж століть.

Реверсивна природа цих страхів полягає у перманентному очікуванні відплати за заподіяне горе злочинами, які з історичних свідчень усе більше відтворюються сучасністю і розгортаються у прийдешньому, яке щодня стає сьогоденням. У будь-якому разі, долучаючи до цього стану відчуття провини невинуватості,

тільки закордонні гроші змушують заробітчани від соціології, політології та міліції *перейменувати власну корупцію на ксенофобію*, звинувачуючи в ній усіх навколо, зокрема й самих себе.

Цей психологічний прийом неосигніфікації широко відомий у практиці загарбання України російськими окупантами століття тому: борців за нашу державну незалежність ці окупанти спочатку ідентифікували як «мазепінцов», потім – «петлюровцов», але вже в другій половині 20-х років ХХ ст. У міліцейських та інших документах російських репресивних органів українці одержували будь-які інші найменування, крім справжніх. Нині – це безпідставні й обурливі звинувачення у неіснуючій «ксенофобії», і це в той час, коли значна частина постколоніального населення України насправді страждає на к с е н о м а н і ю, навіть не усвідомлюючи її глибинних облудних джерел. За історичною інерцією патерналізм влади часів колишнього СРСР перетворився на гонитву за кращим життям у його північноамериканських та західноєвропейських зразках шляхом еміграції, або ж в аналогічних очікуваннях більшості населення всередині країни.

Основний *психогігієнічний принцип суспільної рівноваги* між стабільністю і змінами вимагає від психологів також відновлення збалансованості ставлень у дихотомії ксенофобії і ксеноманії, до якої ми привертаємо увагу читачів нашою статтею.

МІРКУВАННЯ ДЛЯ МАЙБУТЬОГО

Як кожна нація, так і людина в ній, мають передбачати, розуміти й уникати власного пригнічення, яке є лише першим кроком для подальшого знищення. Історичних прикладів існує доволі, і тому ми міркуємо про психологічні засади *збереження життя* всіх народів світу на прикладі свого, українського, з надією, що наші міркування послужать для добра усіх.

Найважливішим, на наш погляд, є *психогігієнічна рівновага у співвіднесенні себе зі світом*: коли ми більше беремо, ніж даємо, то потрапляємо у залежність від інших; коли більше даємо, ніж беремо, то створюємо залежність інших від нас, яка в багатьох вимірах також може обернутися небезпеками. За будь-яких умов *самостійність особи* є визначальною в утвердженні самостійності нації.

Самосвідомість української людини має вивільнитись од будь-яких залежностей, бо

інакше вона не реалізує свої ціложиттєві можливості, втілення яких омріяне незліченними поколіннями наших славних батьків, пращурів і прапращурів, що дали нам життя. Ми навели достатньо аргументів гіпертрофованого узаляження від чужого, яке закономірно викликає стан особистісної безпорадності, незалежно від того, чи пов'язане воно з речами, грошима, алкоголем, наркотиками, іграми чи чимось іншим. Образ людини-творця все більше культивується у психологічних теоріях і численних практиках, однак тенета *чужоваблення* міцно тримають українську людину на своїй прив'язі.

Однак, дбаючи про майбутнє, на наш погляд, незабаром настане той час, коли ми тотально відмовлятимемось від шкідливих стереотипів від'ємності, нестачі, загрози, *культуваючи перетворення їх на український лад*, якому предковічно притаманна лагідність удачі, милосердя і безмірне людинолюбство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Поліщук Й.А. Вибрані праці: до 100-річчя від дня народження видатного психіатра. Київ: Нац. мед. акад. післядипл. освіти ім. П.Л. Шупика, 2007. 608 с.
2. Ксенофілія. *Wikiwand*. From Wikipedia, the free encyclopedia. <https://www.wikiwand.com/uk>
3. Ксенофілія. *Психологіс. Енциклопедія практичної психології*. <http://psychologis.com.ua/ksenofiliya.htm>
4. Крижаніч Ю. Політика. Розділ 12. Про чужесказ (чужебісся). *Бібліотека хроносу. Хронос. 1663-1666 pp.* http://www.hrono.ru/libris/lib_k/krizh12.php
5. Буква А. В комерції означає акцептований. Місце видання і рік відсутні. Орієнтовно 1897. 476 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
7. Фурман О. Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 38-67. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.038>
8. Любива Т.Я. Ксенофобія. *Енциклопедія Сучасної України*. Том 15. Кот – Куз. Київ: Інститут енциклопед. досл. НАН України, 2014. 712 с.
9. Кобзін Д.О., Шейко Р.В., Мартиненко О.А., Белоусов Ю.Л. Ксенофобія в контексті поліетнічності українського суспільства. *Результати соціологічного дослідження*. Харків, 2008. 43 с. <https://khp.org/1233953072>
10. Практичне право: на попередження ксенофобії: навч. посіб. за ред. Галай А.О. Київ: КНТ, 2011. 200 с.
11. Гринчак А.А. Протидія расизму, ксенофобії та екстремізму: навч. посіб. *Підготовлено в рамках реалізації і за підтримки Програми Європейського Союзу ERASMUS+ 573861-EPP-1-2016-1-EE-EPPKA2-CBHE-JP «European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova»*. HRLAW. Київ: МОН України, 2018. 246 с.
12. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або, дефект головного дзеркала. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С. 6-15.

REFERENCES

- Polishchuk Y.A. (2007). Vybrani pratsi: do 100-richchia vid dnia narodzhennia vydatnoho psykhiatra [Selected works: to the 100th anniversary of the birth of an outstanding psychiatrist]. Kyiv: Natsionalna medychna akademiia pisladyplomnoi osvity imeni P.L.Shupyka [in Ukrainian].
- Ksenofiliia. Wikiwand. From Wikipedia, the free encyclopedia. <https://www.wikiwand.com/uk> [in Ukrainian].
- Ksenofiliia [Xenophilia]. *Psykhologhis. Entsyklopediia praktychnoi psykhologii*. <http://psychologis.com.ua/ksenofiliia.htm> [in Ukrainian].
- Kryzhanych Yu. (1663-1666). Polityka. Rozdil 12. Pro chuzheskaz (chuzhebissia) [Policy. Chapter 12. About chuzheskaz (foreign tales)]. *Biblioteka khronosu. Khronos*. http://www.hrono.ru/libris/lib_k/krizh12.php [in Ukrainian].
- Bukva A. V komertsii oznachaie aktseptovanyi (1897). [The letter A. In commerce means accepted]. *Mistse vydannia i rik vidsutni* [in Ukrainian].
- Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2007) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. I holov. red. V.T. Busel. Kyiv-Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Furman O. (2018). Ia-kontseptsiiia yak predmet bahatoaspektynoho teoretyzuvannia [Self-concept as the subject of multi-aspect theorizing]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1-2, 38-67 [in Ukrainian].
- Liubyva T.Ia. (2014). Ksenofobiia [Xenophobia]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Tom 15. Kot – Kuz. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kobzin D.O., Sheiko R.V., Martynenko O.A., Belousov Yu.L. (2008). Ksenofobiia v konteksti polietnichnosti ukrainskoho suspilstva [Xenophobia in the context of multi-ethnicity of Ukrainian society]. *Rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia*. Kharkiv. <https://khp.org/1233953072> [in Ukrainian].
- Praktychne pravo: na poperedzhennia ksenofobii [Practical law: to prevent xenophobia]. (2011).: Navch. posib. / za red. Halaia A.O. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Hrynychak A.A. (2018). Protydiia rasyzmu, ksenofobii ta ekstremizmu: navchalnyi posibnyk [Countering racism, xenophobia and extremism: a training manual]. *Pidhotovleno v ramkakh realizatsii i za pidtrymky Prohramy Yevropeiskoho Soiuzu ERASMUS+ 573861-EPP-1-2016-1-EE-EPPKA2-CBHE-JP «European Human Rights Law for Universities of Ukraine and Moldova»*. HRLAW. Kyiv: Ministerstvo osvity ta nauky Ukrainy [in Ukrainian].
- Kostenko L. (1999). Humanitarna aura natsii, abo Defekt holovnoho dzerkala. [Humanitarian aura the nation, or defech the main marror]. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 6-15 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

БОЛТИВЕЦЬ Сергій Іванович.**Ксеноманія у шатах ксенофобії: залякування заради чужинського панування.**

Стаття розкриває психологічну дихотомію чужомовних запозичень, якими подібно до інвалідних протезів за відсутності певних тілесних органів користується україн-

ська людина, відсутня ксеноманія, хоча запозичена і нав'язливо імплантовувана ксенофобія активно прищеплюється масовій свідомості громадян. Здавна українців відваджують від чужобязні, привчають до сприйняття чужого за своє і, більше того, до настановленого сприйняття чужого як набагато кращого за своє, щоб потім звинуватити у крадіжках чужої інтелектуальної власності та у вродженій нездатності до творення достойного власного. У цьому аналітичному контексті помилковим є упередження, що українська мова виключно запозичує чужі слова і поняття, адже без цього нездатна до повноцінного функціонування – творення власних лексичних форм відображення постійно змінного світу. Привернуто увагу до психологічних засобів знищення свідомості поколінь українців як колонізованих, для котрих підходили будь-які носії-одиниці інших мов, крім принижованої мови завойованого народу. Головним у цьому психосоціальному приниженні є те, що зверхник використовує незрозумілі аборигенам мовні конструкції, сплутуючи і дезорганізуючи їхню свідомість. Висвітлено психологічний механізм насильства зовнішнього над внутрішнім, у результаті якого процеси психоментального дозрівання набувають тих оприявнених форм, які унеможливають постановня прийнятних. Зовнішнє заповнює лакуну внутрішнього і цим самим цивілізація отримує стандартизовану й отже вторинну особистість, штамповану у своєму внутрішньому на конвеєрі зовнішньої експансії психосоціального тиску. На прикладах проілюстровано психозмістовий ландшафт соціетальних небезпек знецінення власного, а з ним і кожного громадянина, шляхом вивищення чужого, не створеного власними зусиллями, працею, розумом. Розкрито основні засади психогієни людини і суспільства, що визначають рівновагу взаємних ставлень, при порушенні яких виникають дисфункції, дисгармонії і, як наслідок, патології функціонування. Відзначено, що дисфункція, яка виникла під впливом несприятливих обставин, призводить до дисгармонії насамперед у сприйманні українством власного Ми-образу і Я-образу кожною окремою людиною в ньому, яка узалежнена від викривленої суспільної самооцінки. Обґрунтовано основний психогієнічний принцип суспільної рівноваги між стабільністю і змінами, що вимагає від психологів відновлення балансу ставлень у дихотомії ксенофобії і ксеноманії, до вивчення якої закликає читачів пропонується стаття.

Ключові слова: українська людина; психологічна дихотомія, чужомовні запозичення, імплантація ксенофобії, відсутність ксеноманії, настановлене сприйняття, українська мова, нездатність до творення, масове упередження, психологічні засоби, повноцінне функціонування, свідомість колонізованих, психологічне приниження, психологічний механізм насильства, психологічні небезпеки, психогієна людини і суспільства, патології функціонування, психогієнічний принцип рівноваги.

ANNOTATION

Sergiy BOLTIVETS.**Xenomania in the guise of xenophobia: intimidation for the sake of foreign domination.**

The article reveals a psychological dichotomy of foreign language borrowings, which, like disabled prostheses, are used by a Ukrainian person in the absence of certain bodily organs,

there is no *xenomania*, although the borrowed and obsessively implanted *xenophobia* is actively settled in the mass consciousness of citizens. Long since, Ukrainians have been dissuaded from xenophobia, they've been accustomed to perceiving foreign as their own and, moreover, to the directed perception of foreign as much better than their own, in order to then accuse them of stealing other people's intellectual property and of the innate inability to create a worthy one of their own. In this analytical context, the prejudice that the Ukrainian language exclusively borrows other people's words and concepts is wrong, because without this it is incapable of full functioning – creating its own lexical forms to reflect the ever-changing world. An attention is paid to the psychological means of destroying the consciousness of Ukrainian generations as colonized, for whom any speakers-units of other languages, except the humiliated language of the conquered people, were suitable. The main thing in this psychosocial humiliation is that the superior uses linguistic constructs incomprehensible to the aborigines, confusing and disorganizing their consciousness. A psychological mechanism of the violence of the external over the internal is highlighted, as a result of which the processes of psychomental maturation acquire those manifested forms that make it impossible for the appearance of acceptable ones. The external fills the lacuna of the internal, and thereby the civilization receives a standardized and therefore secondary personality, stamped in his internal on the conveyor belt of the external expansion of psychosocial pressure. Examples illustrate a psycho-content landscape of societal dangers of devaluation of one's own, and with it, of

every citizen, by exalting a foreign, not created by one's own efforts, work, and mind. The basic principles of psychohygiene of a human and society are revealed that determine the balance of mutual attitudes, in violation of which dysfunctions, disharmonies and, as a result, pathologies of functioning are arisen. It has been noted that the dysfunction that arose under the influence of adverse circumstances leads to disharmony, first of all, in the perception by Ukrainians their own We-image and Self-image by every single person in it, which is dependent on distorted public self-esteem. The main psychohygienic principle of a social balance between stability and changes is substantiated, which requires psychologists to restore the balance of attitudes in the dichotomy of xenophobia and xenomania, that the proposed article invites readers to study.

Key words: *ukrainian person, psychological dichotomy, foreign language borrowings, implantation of xenophobia, absence of xenomania, directed perception, ukrainian language, inability to create, mass prejudice, psychological means, full functioning, consciousness of the colonized, psychological humiliation, psychological mechanism of violence, psychological dangers, psychohygiene of a human and society, pathologies of functioning, psychohygienic principle of a balance.*

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Мирослав САВЧИН,
д. психол. н., проф. Оксана ФУРМАН.**

**Надійшла до редакції 30.01.2023.
Підписана до друку 27.02.2023.**

Бібліографічний опис для цитування:

Болтівець С.І. Ксеноманія у шатах ксенофобії: залякування заради чужинського панування. Психологія і суспільство. 2023. №1. С. 26-35. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.026>